

การพัฒนาจิตอาสาตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระครูวิลาศกาญจนธรรม^{1*}, แมชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรีศรีโพธิ์¹, นักวิชาการอิสระ²

Volunteer Development according to Buddhist Guidelines

Phrakhruwilardkanchanadhamma^{1*}, Maechee Kulaporn Kaewwilai²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Sripaibool Buddhist Colleges¹,

Independent Scholar²

Article Info

Vol. 2 No. 2 (May-Aug 2022)

Academic Article

Article History:

Received 26 Sep 2021;

Revised 29 Apr 2022;

Accepted 30 Jun 2022

คำสำคัญ:

การพัฒนา;

จิตอาสา;

จิตสาธารณะ;

พระพุทธศาสนา

Corresponding Author,

E-mail: wiratkanchanatham

@hotmail.com*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาจิตอาสาตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา วารสารทางด้านแนวคิดทางพระพุทธศาสนา โดยเล็งเห็นความสำคัญของจิตอาสาที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งพบว่า ความเป็นผู้มีจิตอาสา ไม่ใช่ภาวะที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองแบบฉับพลัน แต่เป็นภาวะที่ต้องเรียนรู้ รวมถึงการตระหนักรู้ด้วยตนเองอย่างลุ่มลึก และต้องพัฒนา ผักผันด้วยหลักการอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีจิตอาสาอย่างแท้จริง การพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นผู้นำปัญหาชีวิตประโยชน์ คือ ประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์และผสมผสานกันอย่างเป็นกระบวนการ โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย 1. ฉันทะ มีใจรักที่จะทำ 2. วิริยะ พากเพียรทำ 3. จิตตะ เอาจิตใจฝักใฝ่ 4. วิมังสา ใช้ปัญญาทบทวน จากนั้น จึงนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยการสงเคราะห์กันและกัน ได้แก่ 1. ทาน การให้ 2. ปิยวาจา การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน 3. อัตถจริยา การชวนช่วยประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ 4. สมานัตตตา การวางตนให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม องค์ความรู้ใหม่ คือ การได้กระบวนการพัฒนาจิตอาสาที่เรียกว่า ปัจจัยการเรียนรู้ภายใน ได้แก่ การพัฒนาตามหลักอิทธิบาท 4 และปัจจัยการเรียนรู้ภายนอก ได้แก่ การพัฒนาตามหลักสังคหวัตถุ 4

Keywords:

Development;

Volunteer;

Public-minded;

Buddhism

Abstract

This academic article aims to present the development of volunteer according to the Buddhist guidelines. It is studied and researched from documents, textbooks, and journals on Buddhist concepts. By realizing the importance of volunteering, it is necessary for coexistence in society due to being a volunteer does not occur on its own suddenly. It is inherent in a person who at least has to learn, including profound self-awareness. In addition, it is a condition that has to be developed, learned, and practiced with some principle continually until attain a condition known as true volunteerism. Volunteer development according to Buddhism is a beneficial

practice for others. Furthermore, it is the application of Buddhist principles and blends together in a process by using the principles of four Iddhipādas which consist of 1) Chanda: having a willing to do; 2) Viriya: diligent to do it; 3) Citta: focused on the mind; and 4) Vimamsā: using intelligence to investigate. Then, the four principles of Saṅgahavatthu are used for living with others by helping each other, namely 1) Dāna: giving and sharing; 2) Piyavācā: using words polite and sweet; 3) Atthacariyā: persevering in one's own conduct for the benefit of others; 4) Samānattatā: placing oneself consistently to suit the event and environment. The body of knowledge indicates that the process of volunteer development is acceptable, called Internal Learning Factor that is the development in accordance with the four Iddhipādas and External Learning Factor, the development in accordance with the four Saṅgahavatthus.

บทนำ

จิตอาสาเป็นแนวคิดและกระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลอื่นหรือสังคม เพื่อป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหา หรือพัฒนาสังคมด้วยความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งของอื่นใด นอกจากความสุขใจและความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองได้บำเพ็ญประโยชน์โดยการช่วยเหลือบุคคลอื่นและสังคม ตามกำลังความสามารถของตนเองที่มีอยู่อย่างเต็มที่ จิตอาสาจึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของความเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน การตระหนักรู้ถึงปัญหา ความทุกข์ หรือความเดือดร้อนของบุคคลหรือสัตว์อื่นให้มาเป็นปัญหา ความทุกข์หรือความเดือดร้อนของตนเอง และเป็นกระบวนการแห่งความกรุณา คือ ความสงสาร ความปรารถนาให้บุคคลในสังคมมีความสุข อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงพยายามทุกวิถีทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งหลาย ทั้งร่างกาย แรงใจและสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ประสบกับปัญหาหรือเพื่อขับเคลื่อนระบบต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดสิ่งสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม (ประพันธ์ ศุภพร และคณะ, 2555: 1)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ได้รับการยอมรับถึงแนวทางในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรม เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ยอมรับพระพุทธศาสนาและได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรมมายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่เกิดจนถึงตายเกี่ยวโยงกับพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำหลักธรรมที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะการสรรค์สร้างคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบันจะหาได้ยาก เพราะการปฏิบัติตนของคนในสังคมมักมีความเห็นแก่ตัว ไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นสังคมที่ขาดศีลธรรม ดังที่พุทธทาสภิกขุได้บรรยายธรรมในโอกาสอายุครบ 7 ทศวรรษ ในหัวข้อโลกวิปริต (มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, 2554) ที่ว่า โลกนี้วิปริต เพราะการคลาดเคลื่อนออกจากหลักธรรม จนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเรียกร้องให้ชาวพุทธพยายามเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาเพื่อนำตนให้หลุดพ้นจากอำนาจของวัตถุนิยมและช่วยนำศีลธรรมกลับมา เพราะ “ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกาจะวินาศ” สังคมไทยกำลังเสื่อมลง เพราะคนเห็นแก่ตัวและขาดศีลธรรมกันมากขึ้น เต็มไปด้วยปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงวิกฤติโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19

ในสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ประชาชนได้ติดเชื้อและเสียชีวิตจำนวนมาก สำหรับสถานการณ์การระบาดในประเทศไทยจากข้อมูลตัวเลขและพื้นที่ของผู้ติดเชื้อพบว่า ผู้ติดเชื้อกระจายออกนอกกรุงเทพฯ ไปทั่วทุกจังหวัด จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และคาดว่า จะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต แต่ในวิกฤตก็ยังมีโอกาส ทำให้เห็นน้ำใจคนไทยไม่ทิ้งกัน ก่อให้เกิดจิตอาสาที่พร้อมใจช่วยเหลือกัน ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงภาคประชาชนที่ไม่นิ่งนอนใจ ต่างช่วยเหลือกันตามกำลังและความสามารถ จากการสำรวจของสำนักข่าวกรุงเทพธุรกิจออนไลน์พบว่า จิตอาสากลุ่มประชาชนทั่วไป กลุ่มร้านค้าร้านอาหาร กลุ่มศิลปินดาราร่วมจัดกิจกรรมคนไทยไม่ทิ้งกัน ทั้งการช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์และประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากภัยโรคโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นโครงการจัดหาอุปกรณ์จำเป็นและขาดแคลนเพื่อบุคลากรทางการแพทย์ กิจกรรมอาหารแจกฟรีเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบด้านรายได้ (ผลกระทบต่อเนื่องจากคำสั่งปิดศูนย์การค้า ร้านค้าที่เป็นพื้นที่เสี่ยงโรคระบาด) กระทั่งประชาชนส่วนหนึ่งตกงาน ขาดรายได้เพื่อซื้ออาหารและสิ่งจำเป็นในครัวเรือน กลุ่มผู้ประกอบการโรงแรมที่มีจิตอาสาช่วยเหลือพี่น้องคนไทย โดยปิดกิจการชั่วคราวแล้วใช้โรงแรมโรงพยาบาลสนาม เตรียมพร้อมกรณีฉุกเฉินเมื่อโรคโควิด-19 แพร่กระจายมากกว่านี้ นอกจากนี้แล้ว คนไทยในต่างประเทศ อาทิ เจ้าของร้านอาหารไทยในสหรัฐอเมริกา แม้จะถูกสั่งปิดจากสถานการณ์โรคก็มีจิตอาสาทำอาหารแจกชาวต่างชาติ การกระทำดังกล่าวได้รับการชื่นชมในความมีน้ำใจและการมีจิตอาสาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังบ่งบอกถึงพื้นฐานทางจิตใจของชาวพุทธไทยที่มีคำสอนทางพระพุทธศาสนาค่อยบ่มเพาะในการสร้างคุณงามความดี การรู้จักเสียสละ การอดทน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แม้จะอยู่ในสถานการณ์วิกฤตก็ตาม (พิทยธิดา พิทยสกุล และคณะ, 2563: 18) อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้จะกล่าวถึงแนวคิดจิตอาสาในทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักธรรมมาวิเคราะห์และนำไปใช้ในการเป็นผู้มีจิตอาสาที่ดีต่อไป

เนื้อเรื่อง

ในสภาวะสังคมปัจจุบัน คำว่า จิตอาสา มีความสำคัญอย่างมาก เพราะสังคมเต็มไปด้วยปัญหาความเดือดร้อนนานัปการ ในแต่ละวันมีคนต้องการความช่วยเหลืออย่างมาก ดังนั้น การกระตุ้นให้ผู้คนในสังคมเกิดจิตสำนึกด้านจิตอาสาหรือจิตสาธารณะจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยการใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา

ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถเรียกบุคคลที่มีจิตอาสาว่า เป็นผู้บำเพ็ญพรตประโยชน์ คือ ประโยชน์แก่อุปถัมภ์แก่บุคคลอื่น เพราะเป็นผู้ที่คิดและดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เห็นแก่ความทุกข์ยากลำบากหรือปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจบั่นทอนความตั้งใจที่มีมาตั้งแต่ต้นได้ ถ้าหากไม่มีจิตใจที่มั่นคงต่อการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นอย่างแน่วแน่ก็อาจล้มเลิกการช่วยเหลือผู้อื่นไปได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของการกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวมว่า จิตอาสา พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักธรรมนี้ว่า วัชฌิ หรืออริยวัชฌิ แปลว่า หลักธรรมเจริญอย่างอริยะ หมายความว่า ถ้ามีความเจริญอย่างพระองค์ตรัสไว้ก็แสดงว่า พุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีหวังที่จะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญดังกล่าวมี 5 ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา กล่าวโดยสรุป คำว่า จิตอาสา เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจและจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละแรงกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552: 10)

การพัฒนาจิตอาสาจะใช้ทฤษฎีพุทธปัญญา อันได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมโดยนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมที่เห็นว่า การวางเงื่อนไขมีข้อจำกัด

ในการอธิบายการเรียนรู้ ฉะนั้น นักจิตวิทยาเหล่านี้จึงให้ความสนใจต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่สามารถสังเกตได้ เช่น ความคาดหวัง ความคิดและความเชื่อ ทฤษฎีนี้สามารถอธิบายถึงอิทธิพลทางสังคมที่มีต่อการเรียนรู้ อันได้แก่ สิ่งแวดล้อม ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความคิด แรงจูงใจ และพฤติกรรม ทั้งสามปัจจัยนี้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Woolfolk, 1993: 220) จากทฤษฎีนี้จะเห็นว่า อาสาสมัครหรือผู้มีจิตอาสามีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับสังคม ซึ่งต้องทุ่มเท เสียสละทั้งเวลา แรงกาย แรงใจ เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก การเป็นอาสาสมัครไม่ว่าจะเป็นงานใด หากทำประโยชน์ในทางบวกล้วนเป็นสิ่งที่ควรทำ และคนที่จะเป็นอาสาสมัครได้ไม่ได้จำกัดวัย การศึกษา เพศ อาชีพ ฐานะหรือข้อจำกัดอย่างใดทั้งสิ้น หากมีจิตอาสาอยากช่วยเหลือผู้อื่นก็สามารถทำงานได้อย่างราบรื่น

จึงสรุปได้ว่า จิตอาสาหรือจิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับความคิดและการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่น ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจและเจตนาดี ซึ่งจิตอาสามีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสภาพสังคมปัจจุบัน เนื่องจากมีผู้ต้องการความช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ มากมาย จิตอาสาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงพิจารณาร่วมกันว่า ตนสามารถจะเป็นคนหนึ่งที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมหรือไม่ จิตอาสาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดองค์กรหรือเครือข่ายอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมไทย ซึ่งจิตอาสาเป็นลักษณะจิตของบุคคลที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจและจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละแรงกาย แรงใจ สติปัญญา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมตามแนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาทางตะวันตก สำหรับแนวคิดของผู้มีจิตอาสาสมัครลักษณะดังต่อไปนี้ (1) การเกิดความรู้สึกสงสาร เนื่องจากพบเห็นผู้ที่มีความเดือดร้อนมากกว่าตนเอง และอยากที่จะหาหนทางช่วยเหลือผู้อื่น (2) ประสบการณ์ที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเอง และได้รับความสุข จึงอยากที่จะช่วยเหลือผู้อื่น (3) ความรู้สึกต่อเมื่อเมื่อบุคคลได้รับการช่วยเหลือและรู้สึกประทับใจ จึงอยากทำสิ่งดีๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น (สัมพันธ์ คงพูนทรัพย์, 2560: 2-3)

ส่วนการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์และผสมผสานกันอย่างเป็นกระบวนการ โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 1. ฉันทะ การมีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก 2. วิริยะ ความพากเพียร คือ ความขยัน หมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม 3. จิตตะ การเอาจิตใจจดจ่อ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ 4. วิมังสา การใช้ปัญญาทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาให้ใคร่ครวญตรองตรวจหาเหตุผล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 837: 416) จากนั้น นำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยการสงเคราะห์กันและกัน ได้แก่ 1. ทาน คือ การให้ การแบ่งปันในรูปสิ่งของหรือความรู้ 2. ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ก่อให้เกิดไมตรี 3. อตถจริยา คือ การชวนช่วยประพฤติดิน บำเพ็ญตนเป็น ประโยชน์เพื่อผู้อื่น 4. สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32: 50-51) รายละเอียดจะได้กล่าวต่อไป

การพัฒนาจิตอาสาตามแนวทางหลักอิทธิบาท

ความเป็นผู้มีจิตอาสาหรือความเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ไม่ใช่ภาวะที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองแบบฉับพลันทันด่วน แต่เป็นภาวะที่ต้องผ่านการเรียนรู้ การฝึกฝนทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ รวมถึงการตระหนักรู้ด้วยตนเองอย่างลุ่มลึก เมื่อผ่านสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้นั้นมีความเห็นอกเห็นใจ ต้องการช่วยเหลือหรืออนุเคราะห์โดยไม่หวังผลตอบแทนจากการกระทำของตน ดังนั้น ความเป็นผู้มีจิตอาสาจึงเป็นภาวะอย่างหนึ่งที่ต้องมีการพัฒนา การเรียนรู้ การฝึกฝนด้วยกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างต่อเนื่อง กระทั่งถึงภาวะที่เรียกว่า ความเป็นผู้มีจิตอาสาอย่างแท้จริง ในทางพระพุทธศาสนาแนะแนวทางในการพัฒนาจิตอาสดังกล่าวด้วยการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการดำรงชีวิตและการกระทำทุกสิ่ง รวมถึงงานจิตอาสาให้ประสบความสำเร็จตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงสวดไว้อย่างแยบยล อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 837: 416)

1) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ อันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นเต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา การมีใจรักถือเป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า มนุษย์เลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่า ดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึงสังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็มุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลงศรัทธาใหม่ ซึ่งต้องเลือก ไม่เช่นนั้นอาจกลายเป็นคนที่สับสน ไม่มีแก่นสารและไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสาร ก็จะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่าย

2) วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจที่จะเรียนรู้ และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นจนเชี่ยวชาญ คำว่า วิริยะ จึงหมายถึง ความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตนเอง หากไม่มีความเพียรแล้วก่อนหน้านั้นได้ว่า มีฉันทะหรือศรัทธาที่หลวมๆทั้งโกหกตนและผู้อื่น วิริยะจะมากำกับควบคุมอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงาม ไม่ให้หุนหันพลุกพล่านและรุ่มร้อน อันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดหรือเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความเพียรจึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและหายทำต่ออุปสรรค

3) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบ คำนี้สำคัญมากสำหรับสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อน เพราะแต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่ต้องทำ แต่ก็ไม่รู้ว่า จะทำอะไรก่อนหรือไม่มีจิตจดจ่อกับสิ่งที่ต้องทำ ผลลัพธ์ของการกระทำก็จะออกมาไม่ดีเท่าที่ควร แต่หากมีใจจดจ่อกับสิ่งที่คิดทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการพัฒนาตนเองก็จะดีขึ้นไปด้วย จะมีความรอบรู้มากขึ้น เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อย ดังนั้น ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีความรอบรู้ที่เกิดจากการมีจิตตั้งมั่นเป็นพื้นฐาน

4) วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้ทำ อันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างจดจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตนเองและกระบวนการต่าง ๆ ที่ผ่านมามีเกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวและร่วมทำกับคนอื่น ทั้งนี้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญมาก ในยุคปัจจุบันผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวาย การทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบว่า ได้คิดหรือทำอะไร พร้อมกับตั้งคำถามตนเองว่า ทำสิ่งนี้เพื่อความสุขของตนหรือสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้รู้ว่า ควรปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนอย่างไรให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีและสร้างสรรค์ต่อตนเองและสังคมต่อไป ดังนั้น จึงต้องหมั่นถามตัวเองว่า รู้อะไรและไม่รู้อะไรบ้าง เป้าหมายชีวิตคืออะไร และจะนำไปสู่เป้าหมายอย่างไร คำถามที่ดีหนึ่งคำถามดีกว่าคำตอบร้อยคำตอบ ถ้าตั้งคำถามกับตนเองบ่อย ๆ จิตก็จะหาคำตอบได้ ไม่เช่นนั้นก็มีชีวิตอยู่แบบไม่มีจุดหมายปลายทาง มีแต่ความทุกข์ใจ หากหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้

ดังที่กล่าวได้ว่า การพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาตนเพื่อความเป็นผู้มีจิตอาสาตามหลักทางพระพุทธศาสนาจะต้องยึดหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ คือ อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) อันประกอบด้วย 1. ความมีใจรักที่จะทำงานจิตอาสา 2. ความพากเพียรทำให้สำเร็จไม่ย่อท้อ 3. การเอาจิตใจจดจ่อกับงานจิตอาสาอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ 4. การใช้ปัญญาทบทวน หมั่นตรวจสอบข้อผิดพลาดและปรับปรุงให้งานดีขึ้น

การพัฒนาจิตอาสาตามแนวทางหลักสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันกล่าวถึงจิตที่เป็นกุศล มีเจตนาที่ดี ไม่เห็นแก่ตัว และเป็นหลักในการช่วยเหลือมนุษย์และสังคม ดังพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พุทธสาวก ตอนหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย...พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมวลมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกัน โดยสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามเป็นเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ลัทธิทั้งหลายที่มีมูลในดวงตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย...แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาานิคมเพื่อแสดงธรรม” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 32: 40)

พุทธดำรัสข้างต้นแสดงการบำเพ็ญประโยชน์ตามแนวจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลังจากทีพระอรหันต์ชุดแรก 60 รูป ได้พัฒนาด้านความสมบูรณ์พร้อมแล้ว พุทธดำรัสนี้เป็นเสมือนพุทธนโยบายอย่างเป็นทางการที่ทรงรับสั่งให้พระอรหันต์ชุดดังกล่าวไปบำเพ็ญประโยชน์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะ อันสะท้อนให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ในการลงมือทำงานด้านจิตอาสาเพื่อพัฒนาสังคม มีหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าหลายประการที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ในที่นี้ ขอนำหลักสังคหวัตถุ 4 มากล่าว เพราะเป็นหลักธรรมที่สงเคราะห์ เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างแท้จริง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังคหสูตรว่า “...ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล ทาน เพียรวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลี้มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32: 50-51)

สังคหวัตถุมีความหมายถึง สังคหผละ แปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์หรือมนุษย์สัมพันธ์ เป็นธรรมสำคัญสำหรับนักบริหาร รวมถึงผู้มีจิตอาสาในการทำงานเพื่อสังคม หากจิตอาสาไม่มีมนุษย์สัมพันธ์ในการทำงานแล้ว งานก็อาจไม่มีใครช่วยและอาจไม่บรรลุตามเป้าหมายได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้ตามหลักสังคหวัตถุ ซึ่งเป็นวิธีผูกใจคนเข้าด้วยกัน เหมือนกับรถม้าแล่นไปได้เพราะมีลี้มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเอาไว้ หลักสังคหวัตถุจึงเป็นคุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวและประสานใจให้เกิดความสามัคคีในการทำงานของจิตอาสา ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2525; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545)

1. ทาน คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันในรูปสิ่งของหรือความรู้ โดยมุ่งเน้นธรรมทาน มากกว่าอามิสทาน เพราะธรรมทานเป็นการช่วยเหลือแนะนำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ชี้ช่องทางให้บุคคล สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยตนเอง จิตอาสาต้องรู้จักการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อหรือมีจิตที่จะให้เป็นพื้นฐาน

2. เพียรวัชชะ หรือปียวาจา คือ การใช้คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ก่อให้เกิดไมตรี เป็นการพูดจาน่ารัก นิยม นับถือ โดยมุ่งเน้นการใช้ถ้อยคำที่สุภาพไพเราะอันประกอบด้วยสัจจะ คือ ความจริงใจและต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้เจรจา ในข้อนี้จิตอาสาต้องรู้จักการพูดคุย มีศิลปะในการเจรจา เช่น การพูดให้กำลังใจผู้ที่ตนช่วยเหลือ

3. อตถจริยา คือ การชวนชวายนตนให้เป็นประโยชน์ อันหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น โดยเน้นโลกกตถกิริยา คือ การทำคุณประโยชน์ให้แก่บุคคลในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะตนเองและญาติผู้ใกล้ชิด ในข้อนี้จิตอาสาต้องใจกว้าง มองประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เห็นความสุขของผู้อื่นเป็นความสุขของตนเอง

4. สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม เป็นลักษณะของการรู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ ในข้อนี้จิตอาสาต้องประพฤติตนให้ถูกกาลเทศะ วางตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์และยึดมั่นอุดมการณ์ของจิตอาสาอย่างแน่วแน่ ไม่เอนเอียงตามอำนาจของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นขณะทำหน้าที่ของจิตอาสา

วิเคราะห์หลักอิทธิบาทและสังคหวัตถุในฐานะเครื่องมือการพัฒนาจิตอาสา

จากที่กล่าวมา หลักอิทธิบาทและสังคหวัตถุเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตอาสาให้ดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้เขียนขอนำหลักธรรมทั้งสองมาวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ 1) ปัจจยภายใน หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการพัฒนาในจิตใจของจิตอาสาเป็นหลัก ในที่นี้ คือ หลักอิทธิบาท 4 และ 2) ปัจจยภายนอก หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการพัฒนาหรือปฏิบัติต่อสังคมภายนอก คือ หลักสังคหวัตถุ

อิทธิบาท 4 ในฐานะเป็นปัจจยภายใน เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมในใจของจิตอาสา ดังนี้

1. จิตอาสาต้องมีใจรัก มีความภาคภูมิใจในการทำหน้าที่ของจิตอาสา หากไม่มีใจรักแล้ว การทำหน้าที่ก็อาจชะงัก ไม่ประสบความสำเร็จ หรืออาจหมดกำลังใจ ยุติการทำหน้าที่ของตนได้ ดังนั้น ความรักในหน้าที่ หรือความชอบในสิ่งที่ตนเองกำลังทำเป็นสิ่งสำคัญ จิตอาสาต้องรักที่จะเป็นนักจิตอาสาเป็นประการแรก

2. ความพากเพียร ความขยัน มุมานะทำให้สำเร็จ เป็นคุณธรรมที่จิตอาสาต้องใส่ใจ หากขาดความเพียรพยายามแล้ว งานก็อาจไม่บรรลุเป้าหมายหรือเสียงานได้ จิตอาสาต้องท่องไว้ในใจอยู่เสมอว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น

3. การเอาจิตใจจดจ่อ อุทิศตน ไม่เห็นแก่เหนื่อยหรืออามิสสินจ้าง จิตอาสาต้องมุ่งมั่นในหน้าที่ที่อาจเกิดอุปสรรคปัญหาในการทำหน้าที่บ้าง แต่ต้องเอาใจใส่ ไม่ย่อท้อในการแก้ปัญหา รวมถึงการใส่ใจในรายละเอียดเล็กน้อย ไม่สักระยะทำให้ผ่านไป เพราะจิตอาสาต้องมีใจเกินร้อย ทำให้เต็มที่และสุดความสามารถ

4. การทบทวน ตรวจสอบข้อผิดพลาดและปรับปรุงงานอยู่เสมอ จิตอาสาต้องรู้จักถอดบทเรียนจากการทำหน้าที่แต่ละครั้งว่า มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส สิ่งที่เป็นอุปสรรคปัญหาอย่างไร หากเป็นจุดแข็งและโอกาสนี้ควรพัฒนาต่อยอดต่อไป หากเป็นจุดอ่อนและอุปสรรคปัญหาก็แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

ส่วนสังคหวัตถุ 4 ในฐานะเป็นปัจจยภายนอก เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของจิตอาสาที่เชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ในลักษณะของการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ยึดเหนี่ยวน้ำใจ ผูกไมตรีต่อกัน ดังนี้

1. การพัฒนาจิตอาสาตามหลักของการให้หรือการอนุเคราะห์ด้วยความเมตตาปรานีเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจหรือเป็นการบุญกุศลโดยไม่หวังผลตอบแทน การให้เป็นการสร้างไมตรีไว้ต่อกัน เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ รวมถึงการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ข้อนี้ถือเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่มีอุปมาภาพมากในการผูกมัดใจผู้อื่น ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 35: 56) จะเห็นได้ว่า การให้ทาน คือ แบ่งปัน เสียสละส่วนตนให้กับผู้อื่น หรือส่วนรวม ยิ่งให้มากเท่าไร ก็ยิ่งเพิ่มพูนความสำคัญให้กับตนเองในฐานะผู้ช่วยเหลือสังคมให้เกิดการเป็นอยู่อย่างมีความสุข

2. การพัฒนาจิตอาสาด้วยการแนะนำหรือชักชวนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยอาศัยหลักการพูดถ้อยคำที่น่าฟัง มีเหตุผล พูดให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เกิดประโยชน์และความพึงพอใจ พูดถ้อยคำเป็นที่น่ามาซึ่งความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น การมีจิตอาสาต้องใช้หลักของการพูดให้กำลังใจ พูดให้ผู้อื่นเกิดความเอิบอิ่ม สบายใจทั้งต่อผู้ร่วมงานและผู้ได้รับการช่วยเหลือ

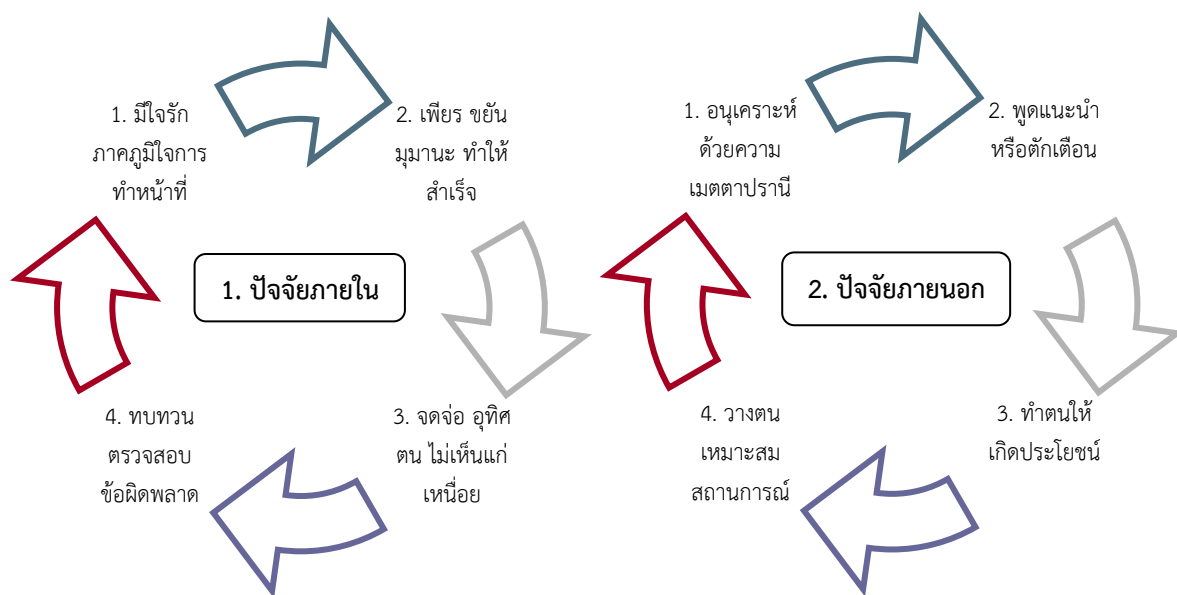

3. การพัฒนาจิตอาสาด้วยการประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน 2 ด้าน คือ 1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการตั้งใจฝึกฝนอบรมตน ให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถ และ 2) การทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่น การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ

4. การพัฒนาจิตอาสาด้วยการวางตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม โดยจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น การเป็นหัวหน้า ครอบครัว บิดามารดา ครู อาจารย์ เพื่อนบ้าน ซึ่งจิตอาสาต้องรู้สถานะของตนเพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ไม่มีอคติ 2) การปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อผู้คน โดยให้ความเสมอภาค เป็นที่ไว้วางใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เข้ากับผู้อื่นได้ดี รวมถึงการไม่ถ้อยสหรือดูแคลนผู้ที่ตนช่วยเหลือ (พระสุระ ญาณธโร (จันทิก), 2561)

องค์ความรู้ใหม่

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การพัฒนาจิตอาสาตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยหลักธรรม 2 ประการนี้ ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาใน 2 ลักษณะ คือ ปัจจยภายในและปัจจยภายนอก จึงทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ปัจจยการเรียนรู้จิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา

จากภาพนี้อธิบายได้ว่า ปัจจยภายในในการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย 1. จิตอาสาต้องมีใจรัก มีความภาควิมิใจในการทำหน้าที่ของจิตอาสา 2. ความพากเพียร ความขยัน มุมานะทำให้สำเร็จ 3. การเอาจิตใจจดจ่อ อุทิศตน ไม่เห็นแก่เหนื่อยหรืออามิสสินจ้าง 4. การทบทวน ตรวจสอบข้อผิดพลาดและปรับปรุงงานอยู่เสมอ ทั้งสี่ประการนี้เป็นลักษณะของวัฏจักรแห่งการพัฒนาที่ต้องหมุนวนเป็นรอบ ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตอาสาในการปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้งให้ดียิ่งขึ้น ส่วน ปัจจยภายนอกในการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 อันประกอบด้วย 1.

การอนุเคราะห์ด้วยความเมตตาปราณี โดยไม่หวังผลตอบแทน 2. การแนะนำหรือชักชวน โดยอาศัยหลักการ พูดถ้อยคำที่น่าฟัง มีเหตุผล 3. การประพุดิตนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม 4. การวางตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ทั้งสี่ประการนี้เป็นลักษณะของวัฏจักรแห่งการพัฒนาที่ต้องหมุนวนเป็นรอบ ๆ เช่นเดียวกับปัจจัยภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตอาสาในการปฏิบัติหน้าที่แต่ละครั้ง

อย่างไรก็ตาม ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีลักษณะสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ปัจจัยภายในแต่ละข้อต้องปฏิบัติควบคู่กับปัจจัยภายนอก ขณะเดียวกันปัจจัยภายนอกแต่ละข้อก็ต้องปฏิบัติควบคู่กับปัจจัยภายใน เช่น จิตอาสาต้องมีใจรัก (ฉันทะ) ทั้งในข้อการให้ (1. ทาน) ใจรักในการพูดสุภาพอ่อนหวาน (2. ปิยวาจา) ใจรักในทำตนให้เป็นประโยชน์ (3. อุตถจริยา) และใจรักในวางตนอย่างเหมาะสม (4. สมานัตตตา) รวมถึงการมีความเพียร (วิริยะ)-จิตจดจ่อ (จิตตะ)-ทบทวนตรวจสอบ (วิมังสา) ทั้งในข้อทาน-ปิยวาจา-อุตถจริยา-สมานัตตตา ในขณะเดียวกันจิตอาสาต้องสื่อสารหรือถ่ายทอดให้ผู้挺身ช่วยเหลือ (ทาน) ให้รู้จักคุณธรรมในการทำงาน โดยให้มีใจรักในสิ่งที่จะทำ (1. ฉันทะ) ให้มีความเพียรพยายาม (2. วิริยะ) ให้มีใจจดจ่อต่อการกระทำ (3. จิตตะ) และให้มีการทบทวนตรวจสอบ (4. วิมังสา) รวมถึงการพูดจาโน้มน้าว (ปิยวาจา)-การทำตนให้เป็นประโยชน์ (อุตถจริยา)-การวางตนให้เหมาะสม (สมานัตตตา) ทั้งในข้อฉันทะ-วิริยะ-จิตตะ-วิมังสา ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดจิตอาสาในการทำงานหรือปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ จิตอาสาเองก็จะเกิดการพัฒนาและเรียนรู้โดยภาพรวมอย่างน้อย 2 ด้าน ได้แก่ 1) การฝึกจิตตนเองด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมทั้งสอง 2) การพัฒนาตนด้วยกระบวนการเรียนรู้จากสังคมที่ตนช่วยเหลือในฐานะจิตอาสา

บทสรุป

การพัฒนาผู้ที่มีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะในการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จะต้องอาศัยความช่วยเหลือของภาคประชาชนในการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อกันและกัน ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกื้อต่อการพัฒนาจิตอาสาดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการทำงานจิตอาสาอย่างแท้จริง คือ การรับทำโดยเต็มใจ สมัยครใจ ในลักษณะของการมีจิตบริการสังคม เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับความสุขอย่างแท้จริง ขณะที่จิตอาสาเองก็มีความสุขจากการทำหน้าที่ของตน หลักธรรมที่กล่าวถึงในที่นี้ คือ ปัจจัยแห่งการเรียนรู้ภายในและปัจจัยแห่งการเรียนรู้ภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่ หลักอริยบท 4 ประกอบด้วย 1. ฉันทะ คือ ความพอใจที่จะทำสิ่งนั้นด้วยใจรัก 2. วิริยะ คือ ความพากเพียร ขยันหมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งด้วยความพยายาม 3. จิตตะ คือ การเอาจิตใจจดจ่อ มีจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ 4. วิมังสา คือ การใช้ปัญญาทบทวน หมั่นพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 อันเป็นการส่งเสริมการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วย 1. ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน สิ่งของหรือความรู้ 2. ปิยวาจา คือ การใช้คำพูด สุภาพ อ่อนหวาน ก่อให้เกิดไมตรี 3. อุตถจริยา คือ การชวนชวยประพุดิตน บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ 4. สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม เมื่อนำหลักธรรมทั้งสองมาปฏิบัติในการทำหน้าที่ของจิตอาสา ก็จะเกิดการพัฒนา การเรียนรู้ การฝึกฝนกระบวนการแห่งสงเคราะห์ผู้อื่นอย่างแท้จริง เพราะเป็นขั้นตอนของการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะวัฏจักรแห่งความเจริญให้ยิ่งขึ้นไป

เอกสารอ้างอิง

- ประพันธ์ ศุภสร และคณะ. (2555). *กระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินตติ้ง แมส โปรดักส์.

- _____. (2551). *ยิ่งก้าวถึงสุขยิ่งใกล้ถึงธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.
- _____. (2552). *เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัฑฒิ)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก
- พระสุระ ญาณธโร (จันทิก). (2561). การพัฒนาจิตสาธารณะตามแนวทางพุทธศาสนา. *รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561 เรื่องการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0*. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. วันที่ 9 กันยายน. หน้า 360-371.
- พิทยธิดา พิทยสกุล และคณะ. (2563). พุทธธรรมกับการพัฒนาจิตอาสาสมัครเรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*. 7 (7), 12-24.
- พุทธทาสภิกขุ. (2525). *พุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่และสังคมไทยในอนาคต*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4, 11, 19, 21, 22*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. (13 ตุลาคม 2554). *โลกวิปริต-พุทธทาสภิกขุ*. สืบค้นเมื่อ 6 กันยายน 2564, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=6H7AipXeYZs>
- วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. (2549). *คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน*. นครปฐม: มูลนิธิแนบมหานิรณนท.
- สัมพันธ์ คงพูนทรัพย์. (2560). การใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 2 (1), 1-14.
- Woolfolk, A. (1993). *Educational Psychology*, 5th ed. Boston: Allyn & Bacon.